

הוועידה השישית של פת"ח: התפתחות, לא מהפך

ענת קורץ

תוצאות הבחירות למוסדות פת"ח, אשר נערכו בוועידה השישית של התנועה, שהתכנסה באוגוסט 2009 בבית לחם, מיסדו רשמית יחסי כוחות שהתגבשו בשורותיה במשך כשני עשורים. גם האסטרטגיה והמצע המדיני שהוסכמו על משתתפיה לא היו מהפכניים, אלא ביטאו עיקרי מדיניות מוכרים. במאמר זה ינותחו סיכומי הוועידה, תיבחן משמעותם לסיכויי הפשרתו של הקיפאון בתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני, ותוצג טענה כי דרכה של פת"ח מכאן ואילך תושפע משמעותית מן הדינמיקה שתפתח בזירה הפלסטינית ובזירה הישראלית-פלסטינית, לאו דווקא מתכתיבים מוצהרים בלבד.

התנועה מתעשתת – עכשיו זה רשמי

כינון הרשות הפלסטינית דחק את אתגר שידוד המערכות הפרסונלי והמדיני לשולי סדר היום של תנועת פת"ח. בכירי התנועה איישו את עמדות המפתח ברשות והתמקדו בביסוסה. בשנותיה הראשונות של ההתקוממות השנייה התעוררה ציפייה בינלאומית ופלסטינית לרפורמה ברשות. גם משורות התנועה עלתה קריאה לערוך ועידה שתיוחד להתחדשות ארגונית, אם כי מתח בין דור ההנהגה העולה של התנועה, שמוצאו מהשטחים, לפעילים שהגיעו מהפזורה עם הקמת הרשות, וכן חילוקי דעות תוך-סיעתיים, לא אפשרו את ההתכנסות. בחלוף השנים התארכה רשימת הכישלונות והדילמות, שהאחריות להתפתחותם יוחסה גם להנהגת פת"ח על ידי רבים בתנועה עצמה, בזירה הפלסטינית ובזירה הבינלאומית. הבולטות שבהתפתחויות אלה היו ההפסד לחמאס בבחירות 2006 למועצה המחוקקת ונפילת רצועת עזה לידי חמאס ביוני 2007. אתגר משמעותי נוסף שניצב בפני התנועה היה הכרסום בלגיטימציה של נשיאות יושב ראש התנועה מחמוד עבאס, מאז חלף בינואר 2009 המועד הקבוע בחוק לכהונתו בלא שנערכו

ענת קורץ היא חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי.

בחירות חדשות. מלבד זה, ממשלת החירום שהוקמה ברשות לאחר השתלטות חמאס על רצועת עזה אוישה על ידי עבאס באישים שאינם חברי פת"ח, מחשש שמא יחליש דימויה השלילי של התנועה את הסיכוי להתמסדותה. כך התרחקה פת"ח ממעוזה הממשלתית. סבבי דיונים בין פת"ח ובין חמאס, שנערכו במשך השנים בתיווך מצרים ונועדו לעצור את התגבשותן של שתי ישויות פלסטיניות נפרדות, לא קידמו הסכמה שתאפשר הקמת ממשלת אחדות – להוציא אפיזודה קצרת ימים על בסיס הבנה שגובשה בין התנועות במרס 2007 במכה. גם המכה הצבאית והתדמיתית שהנחיתה על חמאס ההתמודדות עם צה"ל בשלהי 2008 – תחילת 2009 לא ריככה את תנאיה להסדרת היחסים עם פת"ח. דיאלוג בין התנועות, שהתנהל בקהיר בחודשים שלאחר שוך הקרבות, הסתיים בלא כלום.

יתר על כן, בשלהי 2008 נכשל הניסיון לנסח עקרונות להסדר בין ישראל לרשות במסגרת תהליך אנאפוליס. הרשות, המתפקדת כישות סמי-מדינתית בגדה המערבית, נהנית מהכרה ומתמיכה בינלאומיות. אך התמיכה הבינלאומית בה, ובכלל זאת ניהול רפורמה בכוחות הביטחון שברשותה, לא קידמה את השבת הרצועה לשליטת פת"ח; ובלא פריצת דרך מדינית, תמיכת ישראל במלחמתה של הרשות בפלגים לוחמניים ליבתה ביקורת נגד פת"ח כמי שמשרת אינטרס זר. גם התאוששות כלכלית בגדה, בהסתמך על נדיבות כספית בינלאומית ובניהולה של ממשלת החירום בראשות סלאם פיאד, לא שיככה ביקורת נגד נהגת פת"ח בגין שחיתות בשורותיה ותפקוד אזרחי ומדיני כושל במשך שנים.

על רקע זה התגבשה בפת"ח הערכה כי כינוס ועידה נעשה כורח מציאות. בתנועה החלה תכונה לקראת התכנסות, שחשיבותה תהיה גם בעצם קיומה – הוכחה לחיות ולרלוונטיות כתנועה לאומית מובילה. הוועידה נועדה להציג לציבור הפלסטיני, לישראל ולגורמים בינלאומיים השותפים למאמץ לקדם הסדר ישראלי-פלסטיני, שורת הנהגה ראויה והיגיון מדיני מושכל. כך ביקשה הנהגת פת"ח לשפר עמדה במאבק על דעת הקהל הפלסטיני, כלומר עמדת מיקוח מול חמאס.

קשיים שהערימה חמאס על יציאתם של משתתפים מהרצועה איימו למנוע את הכינוס או לפגום בתוקף החלטות שיתקבלו בו. בין הנציגים מעזה היו שטענו כי הנהגת פת"ח הוותיקה לא עשתה די כדי לאפשר את הגעתם, כדי לסכל איום למעמדה. האשמה ברוח זו נשמעה גם בקרב הדור הצעיר של התנועה בגדה: הזמנת רבים מתומכי מחמוד עבאס שבפזורה נתפסה כצעד שנועד לבלום את התקדמות המנהיגות הצעירה שמוצאה מהשטחים לעמדת בכורה רשמית.¹ אך ככל שקרב מועד הוועידה, כן הוסרו מכשולים מן הדרך לפתיחתה. עבאס היה נחוש לערוך את הכינוס, ולקיימו בבית לחם כדי להמחיש את היות הגדה המערבית מוקד הפעילות הפוליטית הפלסטינית. כוונתו נתמכה על ידי ישראל, שאף התירה את

הגעתם של נציגים מרחבי המזרח התיכון. הרשאה זו – שביטאה עניין בטיפוח הקשר בין השאלה הפלסטינית והישות המדינית למחצה שבגדה, על חשבון הזיקה ההיסטורית המורכבת בין הסכסוך, ההנהגה הפלסטינית ושאלת הפליטים – נטלה מעוקצה של תהייה בנוגע לסמכות ההחלטות שיתקבלו בכינוס.²

חילופי דורות

תוצאות הבחירות למוסדות פת"ח שנערכו בוועידה הזימו חששות מהטייתן. רוב נבחרי הוועד המרכזי, על פי הצבעת כ-2,200 צירים, היו פנים חדשים מדור הביניים של התנועה – רובם ככולם בני השטחים. משקלם של אנשי דור הביניים והדור הצעיר עלה מאוד גם בשורות המועצה המהפכנית.³ התפתחות זו הייתה דרמטית, אם כי לא מהפכנית. היא איששה שתי מגמות שלובות ומוכרות. דור הביניים הוביל שתי התקוממויות עממיות – הראשונה שבהן הניעה תהליך ששיאו היה בהקמת הרשות הפלסטינית במסגרת הסדר עם ישראל. כך הנחה את העתקת מוקד פעילותה של התנועה מהפזורה לשטחים, ובהדרגה גם שלל מדור המייסדים מעמד של בכורה ללא עוררין. אם כן, תוצאות הבחירות וכן עצם קיום הוועידה בבית לחם העניקו תוקף רשמי למציאות ארגונית שהתגבשה במשך שני עשורים.

השינויים הפרסונליים במוסדות התנועה, שנקבעו על פי תוצאות הבחירות, לא ישככו מתחים בשורותיה. הסיעות המוגדרות בחלוקה גסה על פי דורות הפעילים ומוצאם מפולגות גם בתוכן. מאבקי כוח – לחם חוק של תנועה פוליטית באשר היא – דינם להמשיך ולהקשות על גיבוש שורה מאוחדת.⁴ מלבד זה, הדיונים בוועידה עסקו בעיקר באיוש המוסדות ובמצע המדיני. הכשלים, שהחלישו את התנועה ודרדדו את מעמדה, לא נחקרו לעומק.⁵ למרות זאת, עריכת הבחירות ותוצאותיהן ביטאו הכרה בנחיצותה של רביזיה ובכך שהימנעות ממנה תאיץ את התפוררותה של התנועה, תחליש את יכולתה לשמר את מאחזה בגדה המערבית, ותסיר מעל הפרק סיכויי שבעתיד הקרוב היא תשוב ותחדש אחיזה ברצועת עזה. על כן אפשר לראות בהן חלק מהיערכות לשעת מבחן עתידית, ובפרט לקראת בחירות כלליות ברשות.

כדי לנסות ולשקם את מעמדה ההיסטורי נזקקה פת"ח להמחשת היותה גשר בין עבר רב-הישגים וזכויות להווה עתיר אתגרים. בחירתו החוזרת של עבאס ליושב ראש התנועה, בלא שקמו לו מתחרים, אמורה לשרת צורך זה. עבאס מזהה עם הסכמי אוסלו, הוא היה בין הראשונים לבקר פומבית את התפנית הלוחמנית של פת"ח עם פרוץ ההתקוממות השנייה, והוא שבשנים האחרונות מוביל את המחנה הפלסטיני הדוגל עקרונית בהסדר מוסכם עם ישראל. אמנם לא צלחה דרכו המדינית, ברם השתייכותו לדור המייסדים של התנועה נותרה

מקור לגיטימציה לחילופי דורות בהנהגתה וגם לדבקות בטענה לכתר הנציגות הבלעדית של העם הפלסטיני.

הבחירה המחודשת בעבאס כיושב ראש פת"ח וכן חילופי הדורות בהנהגת התנועה אינם מעידים על כיוון מדיני מובהק. בני דור הביניים של פת"ח וצעירי התנועה, שמוצאם מהשטחים, תבעו במשך שנים את כינוס הוועידה כדי להעניק אישור פורמלי למעמד שבראיתם הם זכאים לו, ללא קשר למסר מדיני מסוים. משמעויותיה המדיניות של נטילת מושכות ההנהגה בידי פעילים מהשטחים היו עד כה מעורבות. הם יזמו את ההתקוממות הראשונה, ולצד זאת עודדו פרגמטיזציה של הנהגת אש"ף ופת"ח לקראת הידברות עם ישראל. הם שהובילו את ההתקוממות השנייה, ועם זאת תמכו בהמשך הדרך במאמצים לייצב את המצב הביטחוני בגדה ולהשיב לאזור סיכוי לשיקום כלכלי. מלבד זה, בני דור הביניים עודדו את חידוש התהליך המדיני, אם כי תוך כדי הצגת התנאים הנוקשים שנוסחו במצע התנועה. לא בכדי, התפיסה האסטרטגית של פת"ח, שהוסכמה על באי הוועידה, העניקה לגיטימציה לכל דרך שהתנועה תלך בה – פעילות מדינית ומאבק אלים כאחד.

התפיסה האסטרטגית

עיקרי האסטרטגיה של פת"ח בוטאו בנאומים שנישאו במליאת הוועידה ובדברים שנמסרו לתקשורת בכינוס ובשוליו. עיקרים אלה אופיינו במתח בין מחויבות למאבק אלים לשחרור פלסטין המנדטורית, כמו שהיא מנוסחת באמנת פת"ח ההיסטורית שאומצה על ידי באי הוועידה מחד גיסא,⁶ ומאידך גיסא מחויבות למשא ומתן לשלום, שהודגשה בנאומיו של עבאס לצד ציון הזכות להמשך ההתנגדות לכיבוש.⁷

אימוץ אמנת פת"ח כלשונה וכן העמידה על זכות ההתנגדות היו בסיס להבנת האסטרטגיה כעדות להקצנה, אולם מחויבות למאבק בשליטתה של ישראל בשטחים הוצהרה על ידי דוברי התנועה לאחר אימוץ הדרך המדינית על ידי אש"ף בנובמבר 1988 וגם לאחר החתימה על עקרונות אוסלו. בשנות האנתפאדה השנייה, בפרט בעתות של השתרכות או קיפאון מדיניים, השמיעו דוברי התנועה חדשים לבקרים איומים בהסלמת המאבק. אופציית ההתנגדות נותרה להלכה בתוקף גם לצד העדפתה הברורה של הנהגת פת"ח, בייחוד בהובלתו של עבאס, את האופציה המדינית. אם כך, הוועידה לא העידה על תמורה אסטרטגית אלא העניקה יתר תוקף לעקרונות המנחים את פת"ח זה שנים.

אפשר לראות באסטרטגיה המכשירה מאבק דיפלומטי ואלים כאחד ניסיון להציע לציבור הפלסטיני חלופה לחמאס, ובה בעת חלופה לחלופה: הנהגת התנועה דבקה באופציה המדינית בתקווה שתוצאותיה יעניקו בדיעבד משמעות לנכונות העקרונית לפשרה, אשר התפרשה גם כוויתור ללא גמול משום שלא הועילה

לקרב את קץ שליטתה של ישראל בגדה. עם זאת, הסלמה בהתנגדות תהיה מענה לקיפאון מדיני.⁸ המסר הלוחמני אמור לשכך ביקורת ציבורית בגין הכשל המוכח לחולל פריצת דרך מדינית והמשך שיתוף פעולה עם ישראל במאמץ (הסותר במידה ידועה את רעיון ההתנגדות) להשליט חוק, סדר ורגיעה בגדה.⁹ מלבד זה, העמידה על זכות ההתנגדות אמורה להפעיל לחץ על ישראל לרכך את עמדתה כך שניתן יהיה להתקדם במסלול המדיני.

בכותרת "ההתנגדות" פורטו דרכי פעילות רבות הנושאות אופי של מרי אזרחי, ללא שימוש בנשק חם. הדיון בנושא כלל אמירות שלפיהן ההתנגדות אינה חייבת להיות אלימה ואפשר לבטאה גם במהלכים מדיניים. בין הדוברים בוועידה היו אף שהזהירו מפני אי-הפקת לקחים מהתנסותה של חמאס בעימות חזיתי עם ישראל ורושם שלילי שתיצור קריאה למאבק אלים בעיני העוקבים אחר הוועידה.¹⁰ על כל פנים, במסר הלוחמני לא גלום סיכון של ממש למעמדה הבינלאומי של פת"ח. בראיית חוגים מדיניים ותקשורתיים רחבים בזירה הבינלאומית התנועה חולקת עם ישראל את האשמה לקיפאון המדיני. רבים אף מייחסים לישראל את מרב האחריות למבוי הסתום. לפיכך בעייתיות פוטנציאלית שבאישור אופציית ההתנגדות, ובפרט זו שאפשר שתגרום הקריאה למאבק חזיתי בהתנחלויות שמעבר לקו הירוק, אמורה להתקזז על ידי הביקורת על שליטתה של ישראל בגדה, הבנייה הנמשכת בהתנחלויות והסגר על הרצועה. עם זאת, ליתר ביטחון הודגשה במסרים האסטרטגיים חזור והדגש זכות ההתנגדות לכיבוש בכלל ולהתנחלויות בפרט, המעוגנת בחוק הבינלאומי.¹¹

האסטרטגיה המשולבת עונה להלכה על האינטרס הארגוני של שמירת רלוונטיות לאור התפתחויות שונות. עם זאת, למעשה אין היא מציעה מענה לאתגרים ולעלויות, שמקורם בהיעדר הישגים בזירות המאבק השונות. קיפאון מדיני, בעוד הנהגת פת"ח מחויבת לדרך המדינית, מכרסם בתמיכה הציבורית בתנועה, וכמו שהוכיחה הבחירה החוזרת במאבק חזיתי עם פרוץ ההתקוממות השנייה, גם סטייה מהדרך המדינית הייתה כרוכה במחיר. הקיפאון המדיני – במידה שהוא קשור בהסתייגותה של ישראל מהיערכות מחודשת בגדה, שתעצים סיכונים ביטחוניים ותחריף מתח פוליטי פנימי – הוא הביטוי המובהק למחיר שפת"ח משלמת בגין מעורבות פעילה והנהגתה במאבק האלים ואזלת ידה מול פעילות חמאס בזירת מאבק זו.

משמעויות מדיניות – בעירבון מוגבל

המסר המדיני שהוסכם על באי הוועידה נוסח בלשון תקיפה. בנאום שחתם את הכינוס הצהיר עבאס כי היעד הוא סיום הכיבוש הישראלי בכל האדמות שנכבשו ב-1967, בכפוף להחלטות האו"ם בנושא ובהתאם לעקרונות היוזמה

הערבית לשלום. מלבד זה, חזר על התביעה המסורתית להבטחת פתרון צודק לבעיית הפליטים, גם הוא לפי החלטת או"ם, ולהקמת מדינה ריבונית ובירתה ירושלים. עבאס דחה נחרצות את האפשרות של הקמת מדינה בגבולות זמניים. דחיית פתרונות ביניים הודגשה גם במצע בתנועה, ברשימת תנאים מחמירים לשיבה למשא ומתן. תנאים נוספים שהוזכרו ברשימה זו היו הקפאה מוחלטת של התנחלויות – בפרט בירושלים, הפסקת הפעילות הצבאית של ישראל בשטחים, הסרת המצור מעל רצועת עזה, ודיון ללא דיחוי בסוגיות ירושלים והפליטים. במצע גם צוינה מחויבות לשמר את מחנות הפליטים עד שיבת הפליטים לבתיהם. היענות לדרישה להכיר בישראל כמדינה יהודית, שהוצגה על ידי ראש הממשלה בנימין נתניהו כתנאי לחידוש המשא ומתן, נשללה מכול וכול.

על כל אלה, דוברים בכירים בישראל פירשו את רשימת התנאים כמרשם למבוי סתום.¹² מצע פת"ח יקשה ללא ספק על התנעת התהליך המדיני, אולם המצע אינו אלא מרכיב במסכת גורמים המקשים את חידוש ההידברות. עם סיום כהונתם של ממשלת אהוד אולמרט וממשל הנשיא בוש, ועל רקע הסלמה בעימות הצבאי בין ישראל וחמאס, הושעו השיחות לאחר חודשים של ניסיון עקר לגשר על הפער בין הצדדים. בפועל, בין ישראל לרשות התמסד מאז דפוס לא פורמלי של הסדר ביניים. הסדר זה נעדר מסגרת מדינית ברורה, אך הוא אינו בלתי נסבל עבור שני הצדדים. הרשות ממשיכה להיבנות מסיוע חיצוני מסיבי. תמיכתה של ישראל והתמיכה הבינלאומית בה סייעו להפיג מידה ניכרת מן המתח הביטחוני בגדה, ומאפשרות צמיחה כלכלית. התבססות חמאס ברצועה, ובפרט התחמשותה, ממחישות לישראל ולרשות כאחת את העלול להתרחש אם תיסוג ישראל מאזורים נרחבים בגדה כל עוד לא הגיעו חמאס ופת"ח לתיאום מוסדי, שבין היתר יעניק לכוחות הביטחון של הרשות שבהובלת פת"ח מונופול גורף על הנשק. על רקע זה, דומה שהגורם העיקרי המעוניין בחידוש התהליך המדיני לאלתר הוא הממשל האמריקני.

למעשה, חידושו של התהליך – סביר להניח כי בעקבות אכזבות העבר ינוסח לו יעד צנוע – יוכרע בין ירושלים לווינגטון, לא בין ישראל לרשות. כשממשלת ישראל דוחה דרישה להקפאת התנחלויות היא דוחה בראש ובראשונה דרישה מצד ארצות הברית, ולא תביעה פלסטינית עקבית בהקשר זה. אם תיענה ישראל לתביעה, יהיה זה בעקבות לחץ מצד ארצות הברית להנמיך את הפרופיל של הסכסוך הישראלי-פלסטיני וכך לתרום למאמץ האזורי לבלום את תכנית הגרעין של איראן. יתרה מזו, התכונה בישראל לקראת חידוש אפשרי של ההידברות – ולו כדי להפיג לחץ מצד ארצות הברית – מעידה על התייחסות מוגבלת לתוקפו של המצע. הדיון באפשרות השיבה לשולחן המשא ומתן מצביע על הערכה כי הצהרות לוחמניות אינן חקוקות בסלע וכי בשל שיקולים של רווח והפסד אפשר

שיגבר האינטרס של שמירה על רלוונטיות ויכתיב מדיניות של פשרה. שיקולים מסוג זה עשויים להנחות היענות חיובית של הנשיא עבאס והרשות להזמנה מפורשת לשוב לשולחן הדיונים, אם תגיע כחלק מיוזמה מדינית שיניח ממשל אובמה על סדר היום האזורי גם לפני היענות מלאה של ישראל לדרישות פת"ח.¹³ בעבר כבר פעלה הנהגת פת"ח שלא על פי מצע מוצהר: כך היה כשנחתמו הסכמי אוסלו עוד לפני שבוטלה באמנת אש"ף הקריאה לחיסולה של מדינת ישראל; כך היה כשחידשה הרשות שבהובלת פת"ח שוב ושוב את המגעים עם ישראל ללא ביטול סעיפים לוחמניים באמנת פת"ח; כך יהיה אם אכן יחודש המשא ומתן על מתאר גבולות הקבע ללא מחויבות של ישראל לדון בשלב הראשון של השיחות בסוגיות ירושלים והפליטים, וללא הסכמה של ישראל להקפיא התנחלויות אלא לפרק זמן מוגבל.¹⁴

עדיין, שאלה מתבקשת היא כיצד מתיישבת רשימת הדרישות שנוסחו במצע פת"ח עם היעד האסטרטגי של חתירה להסדר מוסכם ועם הקריאה לשוב להידברות, שהשמיע עבאס בישיבת הקבינט הפלסטיני שהתקיימה לאחר נעילת הוועידה.¹⁵ תשובה חלקית לפחות לשאלה זו היא שלאור פערי העמדות בין הרשות לישראל בסוגיות הליבה של הסכסוך וכן בשל הקשחת מדיניותה של ממשלת נתניהו בנוגע לתכלית המשא ומתן ויתרו מנסחי המצע על מאמץ להפשיר באמצעותו את הקיפאון המדיני. כשדעת הקהל הפלסטיני נלגד עיניהם, הם התמקדו במאמץ להפגין עמידה איתנה בנוגע לחידוש המשא ומתן.¹⁶ במילים אחרות, המצע המדיני, כמו התפיסה האסטרטגית, נועד לענות על צורך בהול בחיזוק מעמדה הביתי של התנועה לנוכח כשל נמשך לקדם ריבונות מדינית והתרחבות השפעתה של חמאס.

על כל פנים, בלעדיותה של האחריות הפלסטינית לחידוש ההידברות הופקעה מידי פת"ח. עוד לפני שהתפתח הפיצול הפוליטי בזירה הפלסטינית נעשתה חמאס גורם מפתח בליבו הסלמה עם ישראל, ולחילופין בהבטחת רגיעה ביטחונית שתקל על ישראל את השיבה למשא ומתן. גורם נוסף המחליש את מעמד פת"ח הוא כאמור ההפרדה המוסדית בין התנועה לממשלה הפלסטינית. לאחר נעילת ועידת פת"ח פרסם פיאד תכנית מפורטת להכנת תשתית למדינה פלסטינית ולהכרזה על הקמתה ב־2011 – ללא קשר לתוצאותיו של משא ומתן עם ישראל.¹⁷ ייתכן שמהלך זה – או אחר מסוגו – ישחזר את הדינמיקה שהתפתחה בזירה הפלסטינית בשנות ההתקוממות הראשונה: יוזמה מדינית מטעם ההנהגה המקומית בשטחים דרבנה אז ריכוך במדיניות פת"ח, וכך סללה דרך למשא ומתן בין אש"ף לישראל.

השלב הבא

פת"ח מתעשתת. בשל תחרות בינה לחמאס על ההובלה הלאומית וקיפאון מדיני מתמשך הכירו הנהגתה ואנשיה בצורך בשיקום ארגוני ובהבהרת עיקרי המדיניות. הוועידה השישית של פת"ח, שעסקה בנושאים אלה, נועדה לחזק את התנועה לקראת המבחנים שבפניה – מיקוח מדיני-טריטוריאלי עם חמאס ומיקוח מדיני-טריטוריאלי עם ישראל. אולם יכולתה של פת"ח להניע שינוי בסביבתה הביתית וביחסים בין ישראל לפלסטינים על בסיס סיכומי הוועידה – מוגבלת בעליל.

פת"ח מנסה לשקם את מעמדה במציאות מורכבת. הסדרת היחסים הבין-מפלגתיים בזירה הפלסטינית אמורה לשחזר את בכורתה הלאומית. אישוש מעמדה כנציגה הלגיטימית של האומה הפלסטינית אמור לשפר את יכולת התדיינותה עם ישראל וגם לשפר סיכויים ליישומו של הסדר – אם יושג. מנגד, פריצת דרך מדינית אמורה לבצר את בכורתה הלאומית. אלא שהיחלצות ממעגל קסמים זה אינה משימה פשוטה. כדי שתתאפשר, על פת"ח לגבש מצע מדיני מתון מזה שנוסח בוועידתה. כך אולי יקל על ישראל לרכך את עמדתה בנוגע לעקרונותיו של הסדר. מלבד זה, על חמאס לרכך את עמדתה בעניין תיאום מוסדי עם פת"ח ולקבל על עצמה את מחויבות פת"ח להסדר מוסכם.

על רקע הקושי לצמצם את הפער בעמדות היסוד של ישראל והרשות נראה שהמבחן האפשרי הקרוב למעמדה של פת"ח אינו שיפוט ציבורי פלסטיני את סעיפיה של טיוטת הסדר אלא בחירות כלליות ברשות; ואכן, ועידת פת"ח נועדה למנוע התפרקות ארגונית, כזו שגרעה מתמיכת הציבור בה בבחירות הקודמות ותרמה להישגה האלקטורלי של חמאס. באוקטובר 2009 איים עבאס בהתפטרות ופרסם צו נשיאותי לעריכת בחירות לנשיאות ולמועצה המחוקקת ב־24 בינואר 2010. אך ספק אם תינתן לו ולתנועתו הזדמנות להעמיד את תמיכת הציבור בהם למבחן בחירות. הפיצול ברשות יערים קשיים פוליטיים ולוגיסטיים על עריכתן. עוד טרם פרסום הצו הכריזו דוברי חמאס שללא הסדרת היחסים בין התנועות לא יתאפשרו בחירות. פת"ח וחמאס כאחת צפויות לדחות את הבחירות עד כי ישתכנעו שתיהן כי ניצחונן מובטח. גם גורמים בינלאומיים שעודדו את מערכת הבחירות הקודמת לא יתמכו בסבב נוסף ללא ודאות שתוצאותיהן יבטיחו לפת"ח שליטה מלאה ברשות;¹⁸ וגם אם יקוימו בחירות ותוצאותיהן יזכו את פת"ח בניצחון, הדרך משם לשינוי המציאות שהתמסדה בשנות ההתקוממות השנייה בזירה הפלסטינית ובזירה הישראלית-פלסטינית תהיה לא קלה, ובוודאי לא קצרה.

ברקע, על אף קיומם של מנגנוני פתרון משברים מתואמים בין ישראל לרשות, סכנת התפרצותו של סבב אלים נוסף בגדה עודה בתוקף. קרוב לוודאי שהנהגת פת"ח תימנע ממימוש יזום של הזכות להתנגדות אלימה, שהיא טוענת לה. סיכויי הצלחתה של הסלמה לאלץ את ישראל לויתורים פחותים מן הסיכוי שהסלמה

תקשיח את עמדתה של ישראל ותבלום את מגמת הפיתוח הכלכלי בגדה. מלבד זה, מחירה של הסלמה יעצימו את הביקורת על הנהגת פת"ח: הציבור הפלסטיני, העייף מהנוכחות הצבאית והאזרחית הישראלית, עייף גם מהמאבק בה. אלא שהתפרצות, כמו שהוכיח הניסיון הישראלי-פלסטיני, עלולה להיות ספונטנית ולהתפשט במהירות. אזי תתייצב פת"ח בחזית המאבק, כלומר תעשה את שעשתה בפעמים הקודמות עם התפתחות התקוממות עממית בשטחים. הרי תימוכין רעיוניים ופוליטיים להסלמה מעוגנים בתפיסה האסטרטגית ובמצע המדיני, שאושרו בוועידתה השישית של התנועה.

הסלמה במאבק הפלסטיני לא תהיה איום ראשון במעלה על ישראל. ישראל תדע להתמודד עם התפתחות חוזרת של עימות – על מחיריו בנפש, בתשתיות ובמישור הדיפלומטי. מנגד, נטישה פלסטינית גורפת את המחויבות העקרונית להסדר והסתמכות על תהליכים דמוגרפיים, שעם הזמן יעשו את שלהם, יאיימו לקעקע את היסוד הלאומי של מדינת ישראל ולכרסם בלגיטימציה הבינלאומית הניתנת לו. בשנים האחרונות התחדש בזירה הפלסטינית הדיון ברעיון מדינה אחת לשני העמים, והוא ניזון מחוסר מעשיותו של חזון חלוקת הארץ ובו בזמן מזין את התרחבות השפעתה של חמאס. חתירה פלסטינית לפתרון של מדינה אחת אינה כרוכה עקרונית במאבק אלים, ולפיכך קל לדחוק את הדיון בסכנה הגלומה בה לשולי סדר היום. ברם השיח הפלסטיני המתעורר בהקשר זה אמור להטריד את ההנהגה הישראלית עד מאוד. ההתמודדות עם אתגר זה אמורה להדריך פעולה לכרסום האטרקטיביות והרלוונטיות של יעדו המקורי של המאבק הלאומי הפלסטיני, ולצד זאת להמחשת האטרקטיביות והרלוונטיות של הסדר על בסיס שתי מדינות לשני העמים.

נכונותה של ישראל לויתורים טריטוריאליים-מדיניים משמעותיים – לצד מאמץ לשלוט באיומים ביטחוניים שתוקפם לא יפוג עם גיבוש פשרה ישראלית-פלסטינית וגם עם יישומה – תסייע למצות את אופציית ההסדר. מנגד, נכונותה של ישראל לויתורים לא תבטיח פריצת דרך מדינית כל עוד הפת"ח והרשות אינן הפוסקות היחידות בפוליטיקה הפלסטינית, ובוודאי כל עוד לא נסוגו שתיהן מעמדות יסוד נוקשות. אולם מצע פת"ח אינו מותיר מקום לדיון. התנאים לחידוש ההידברות המפורטים בו מנוסחים כסעיפיו וכמאפייניו של ההסדר היחיד, שיהיה קביל מבחינת התנועה. הרי אם ימולאו התנאים כלשונם, כל שייוותר לישראל ולרשות הפלסטינית לעשות הוא להרכיב רשימות מוזמנים לטקס חתימה חגיגי.

מצע פת"ח כוון בראש ובראשונה לתומכי התנועה בכוח ובפועל בזירה הפלסטינית. עם הזמן, ולצד הנחלת נורמות של מנהל תקין, אולי יסייע המצע לפת"ח במאבק על מעמדה הביתי. ברם ללא ריכוך התנאים לחידוש המשא ומתן המצוינים בו וגיוס תמיכה ציבורית בויתורים שיידרשו כדי לקדם הסדר מוסכם,

יקשה על התנועה לאפשר את חידוש המשא ומתן עם ישראל וכך לנסות ולקרב את מימושו של יעדה האסטרטגי המוצהר.

הערות

- 1 "אנשי פתח בעזה יחרימו ועידת הארגון בבית לחם", מאת אבי יששכרוב, הארץ, 1 באוגוסט, 2009;
 "‘Old Guard’ Want to Keep Young Reps Out of Fatah", *Jerusalem Post*, August 1, 2009; "Fatah: Hamas Gov. Summoning All Our Members in Gaza", Ma'an News Agency, August 1, 2009.
- 2 כינוס חירום של המועצה הלאומית הפלסטינית, שזומן על ידי עבאס לאחר הוועידה בבית לחם והתקיים ברמאללה, נועד להדגיש את הקשר בין מדיניות פת"ח ובין אש"ף. במפגש הצהיר עבאס בין היתר:
 "We will endeavor to promote the role of the PLO's Executive Committee and get it to function regularly in order to play an effective role especially in peace negotiations with Israel".
 מלבד זה, עבאס פסל כל ניסיון למצוא לפליטים מולדת חליפית (Ma'an News Agency, August 26, 2009).
- 3 "Young guard dominates Fatah c'tee", *The Jerusalem Post*, August 11, 2009; "A Brand New Fatah?", by Ziad Abu-Ziad, *The Jerusalem Post*, August 11, 2009; "Observers call Fatah conference a successful coup against old guard", Ma'an News Agency, August 11, 2009.
 אחמד קריע (אבו-עלא), שנדחק מהרכב הוועד המרכזי של פת"ח, העלה האשמה בדבר איסדרים בתהליך הבחירה (Ma'an News Agency, August 11, 2009). הרחקתו משורת ההנהגה הראשונה אינה מאששת טענה בדבר חסימת דרכם של הדור הצעיר ודור הביניים לבכורה ארגונית, אולם קריע, וכן סאעב עריקאת, היו בין ששת האישים שצורפו לוועד הפועל של אש"ף במפגש המועצה הלאומית הפלסטינית שכונס לאחר הוועידה.
- 4 "Re-elected Fatah leader [Abbas] says unity must top agenda", Ma'an News Agency, August 12, 2009; "Once vaunted, Marwan Barghouti is rarely mentioned at Fatah congress", Ma'an News Agency, August 6, 2009; "Fatah Congress: A Victory for Abbas", by Mohammad Yaghi, The Washington Institute for Near East Policy, Policy Watch 1568, August 13, 2009; "Fatah leadership in Gaza resign", Ma'an News Agency, August 13, 2009.
- 5 "Analysis: How Fatah has evolved into the Palestinian Ba'ath party", by Khaled Abu Toameh, *The Jerusalem Post*, August 10, 2009.
- 6 "[A]rmed revolution is a decisive factor in the liberation fight and in uprooting the Zionist existence, and this struggle will not cease unless the Zionist state is demolished and Palestine is completely liberated", translated in: Camera — Committee for Accuracy in Middle East Reporting in America, Media Analysis, August 25, 2009.
 ראו גם: "הזירה הפנים-פלסטינית, חדשות הטרור והסכסוך הישראלי-פלסטיני", (28 ביולי-4 באוגוסט 2009), מרכז המידע למודיעין ולטרור במרכז למורשת המודיעין (מל"מ), עמ' 4-7;

- 7 “Fatah Sixth General Conference Resolutions: Pursuing Peace Option without Relinquishing Resistance or Right to Armed Struggle”, by C. Jacob, MEMRI — Inquiry and Analysis, No. 541, August 16, 2009.
- 8 “When we stress that we espouse the option of peace and negotiations based on the UN resolutions, we retain our fundamental right to legitimate resistance guaranteed by international law”, translated in: “Fatah Members: The Principles of Resistance and Armed Struggle Must Not Be Relinquished”, by C. Jacob, MEMRI, No. 538, August 6, 2009, p. 2; “Abbas: Keep on with talks ‘as long as there’s a tiny bit of hope’”, *The Jerusalem Post*, August 4, 2009.
- 9 תרגום MEMRI, No. 541, עמ’ 2: “The movement adopts a just and comprehensive peace as a strategic option, with various means of obtaining it; it will not accept stasis. It espouses various means of armed struggle in order to restore our inalienable rights...”
- 10 ביקורת על העדר נחרצות בניסוח אופציית ההתנגדות נשמעה בחוגי חמאס: “חמאס על בחירת אבו מאזן: ההתמוטטות נמשכת”, *Ynet*, August 8, 2009; “Abu Zuhri: Fatah’s position on resistance ambiguous”, Ezzedeen Al Qassam Brigades Newsletter, August 10, 2009.
- 11 תרגום MEMRI, No. 538, עמ’ 3: “In Fatah’s judgment, the end does not justify the means...” ; ראו גם את דברי זיאד אבו-זיאד, כמו שצוטטו ב – MEMRI, No. 538, עמ’ 7: “We do not want the Fatah conference to chant slogans and revolutionary statements of struggle, and to call for armed struggle and for violence that is far removed from the reality in which we live in”.
- 12 ראו למשל בתרגום MEMRI, No. 541, עמ’ 2: “The Fatah movement clings to the Palestinian people’s right to resist the occupation by all legitimate means, including the right to implement the armed struggle, as guaranteed by international law...”
- 13 ביקורת מתחו הנשיא שמעון פרס, שר הביטחון אהוד ברק, שר החוץ אביגדור ליברמן, יושבת ראש קדימה ציפי לבני. ראו: **מעריב**, המגזין, 13 באוגוסט 2009. *The Jerusalem Post*, August 5, 2009, August 15, 2009; Qatar News Agency, August 9, 2009.
- 14 על הלחץ שארצות הברית מפעילה על עבאס לשוב לשולחן הדיונים גם ללא הקפאת הבנייה בהתנחלויות ראו: , Herb Keinon & Khaled Abu Toameh “PM upbeat, Abbas Negative, about talks”, *The Jerusalem Post*, August 23, 2009.
- 15 לאחר המפגש בין בנימין נתניהו, מחמוד עבאס וברק אובמה, שהתקיים ב-22 בספטמבר בניו יורק בעת עצרת האו"ם, הכריז נתניהו כי יש הסכמה לשוב למשא ומתן ללא תנאים מוקדמים, אם כי “אי ההכרה בישראל – המחסום לשלום”. נתניהו דחה את דבריו של אובמה כי יש לסיים את הכיבוש שהחל ב-1967, והודיע כי ישראל לא תסכים להסדר כזה. עבאס מצידו הכריז כי חידוש ההידברות מותנה בקביעה כי הסדר יתבסס על נסיגה לקווי 1967 וכי לא נוצרה תשתית משותפת למשא ומתן. ראו: *Ynet*, September 23, 2009.
- 16 תרגום MEMRI, No. 541, עמ’ 2: “The Fatah movement clings to the Palestinian people’s right to resist the occupation by all legitimate means, including the right to implement the armed struggle, as guaranteed by international law...”
- 17 תרגום MEMRI, No. 538, עמ’ 3: “In Fatah’s judgment, the end does not justify the means...” ; ראו גם את דברי זיאד אבו-זיאד, כמו שצוטטו ב – MEMRI, No. 538, עמ’ 7: “We do not want the Fatah conference to chant slogans and revolutionary statements of struggle, and to call for armed struggle and for violence that is far removed from the reality in which we live in”.

- 16 על המתח בין השאיפה לחדש את התהליך המדיני ובין המאמץ לרצות את דעת הקהל העידה ההתלבטות ברשות בנוגע לדיון בדו"ח גולדסטון, שהוקיע בחריפות את ישראל על היקף הלחימה בעזה ועל עצמתה, במועצה לזכויות אדם של האו"ם. לחץ מצד ארצות הברית, שנבע מחשש להכשלת המאמץ לחדש את התהליך, הביא את עבאס למשוך תביעה לדון בדו"ח (הארץ, 1 באוקטובר 2009). גורם נוסף שהניע את המהלך היה זעם בישראל, שלווה באיום לסנקציה כלכלית (הארץ, 27 בספטמבר 2009), אולם עבאס שב ותבע דיון בדו"ח עקב סערה ציבורית ומחאות מפי דוברי פת"ח וחמאס כאחד (הארץ, 4 באוקטובר 2009; Ma'an News Agency, October 7, 2009).
- 17 היזמה זכתה לברכת האיחוד האירופי מיד עם פרסומה. ראו: "EU backs Fayyad plan for de facto Palestinian state", Ma'an News Agency, August 30, 2009.
- 18 ארבעים אחוזים מן המשיבים לסקר דעת קהל שנערך בגדה המערבית ורצועת עזה כחודשיים לאחר ועידת פת"ח אמרו כי יצביעו עבור פת"ח אם ייערכו בחירות ב־2010. 18 אחוזים מן הנשאלים אמרו שיצביעו עבור חמאס. מלבד זה, 40.6 אחוזים מן הנשאלים העריכו כי לוועידה לא הייתה השפעה על ההתנהלות הפוליטית של הפלסטינים, ואילו 36.1 אחוזים טענו כי הוועידה הייתה התפתחות ניכרת בהקשר זה. ראו:
A public opinion poll conducted by the Jerusalem Media & Communications Center (JMCC) and Friedrich Ebert Stiftung, October 7–11, 2009.